

► Dersim'in dinmeyen Mahmut Baran sesi, sedası ALİ BARAN

Dersim müziği denilince akla gelen ilk isimlerdendir Mahmut Baran... 53 yıllık kısa süren yaşamına birçok beste, kılam ve ağıt sığdırdı. Onun yaşamı, birçok Dersimlide gibi, acı ve özlemlerle geçmiştir. Verdiği eserlerin ana temasını da bu duygular üzerinden kurmuştur. Bir dönemin canlı tanığı olarak da yaşadıklarını kılımlarıyla günümüze aktaran Mahmut Baran, unutulmaması gereken önemli değerlerimizdendir.

Mahmut Baran, 1922'de Dersim'in Hozat-Bargênî köyünde dünyaya geldi. Babası

Mehmet Baran, Bargênîli seyit ve halk ozanı olup saz ve keman çalmaktaydı. 1938'de yakılan Seyit Turabi'nin kardeşi olan Mehmet Baran, köklü bir ailedendir ve kendisi gibi Alevi ocağından olan Sarı Saltıklı Besime'yle evlenir. Mahmut, Besime ile Mehmet Baran'ın onuncu çocuğudur.

Mahmut Baran, Kürtçeyi ve Zazaca lehçesini iyi konuştuğu gibi Türkçe de türküler söyler, ölenlerin cenazelerinde ağıt yakar. Ağıtlarında Dersim kırımını, Axdad'ı, Kekê Ağa'yı, Axzonik'te insanların nasıl kasaturalarla lime lime edildiğini,

Tew lê Tew Lê

Bira Muzika Kurûlî Ya
Kînosoyhatara Arîvan Tîgînan
No: K-015
Çavkanî: Mihêzîd Baran
Dîroka Vekolînê: 23.03.2015

Notadaxê: Evren Koy

Hozat'taki zalim Sait Sağıroğlu'nun tutukluların kafalarını postallarıyla vurup vurup dağıttığını, Alishêr'in Koçgiri direnişini, vb... dile getirir. Dügün ve eğlencelerde ise Kürdün aşkını, Xezal'ı ve Tew lê Tew lê gibi kılamlarını söyler.

Tew lê Tew lê

Baranek jî bari yo, hey lê hey lê hey canê
Evr kirin xurme xurme, tew lê tew lê tew canê
Ramîsana jinebiyan, dilo hayê
Nanê nanê garisî, tew lê tew lê tew canê
Lo rabe lawik rabe
Lo rabe xortik rabe
Gul mîvanê me hatin
Li ser çavan û rûyan ê

Ew gul e, gulazer e, hey lê hey lê hey canê
Ew dukan û bajar e, tew lê tew lê tew canê
Ramîsana qîz û bûkan, dilo hayê
Nanê nanê genim e, tew lê tew lê tew canê
Ramîsane qîzan, dilo hayê
Derdê min ra derman e, hey lê hey lê hey canê
Lo rabe lawik rabe...

1940'larda askere giden Mahmut Baran, dünya savaşı dönemi olduğu için, dört yıl askerlik yapar ve askerliğini yaptığı Gelibolu'da nalbantlık mesleğini öğrenir. 1945' te evine dön-

duğünde geçimini önce nalbantçılık yaparak sağlar. Daha sonra ise hayvan alıp satımıyla uğraşır; Hozat'taki, Elazığ'daki mezbahalara hayvan toplayıp getirir. Bir taraftan da diğer üç kardeşiyle rençberlik yapan Baran, ikinci kez evlenir. İki eşi, on çocuğuyla hayat daha da zordur artık. Erzincan, Bingöl ve Elazığ üçgeninde tütüncülük de yapar.

Müzik ve çok dillilik Baran ailesinin önemli bir özelliğidir. Kürtçenin Kurmaci ve Kirmanckî lehçelerin ve ayrıca Türkçe konuşulup söylenir...

Aşkın Divanesi

Aşkın divanesiyem yar düştüm yollara
Merhametin yok mu halim sorasın
Zari zari ağlar, yanar gezerim
Merhametin yok mu halim sorasın...

Haydar'ımın ahi tuttu cihanı
Tahammül edemem verin dermanımı
Ayrılık günlerinin geldi zamanı
Merhametin yok mu halim sorasın...

Mahmut Baran aile içinde de müziğe önem verirdi, bundandır ki çocukları da "çekirdekten" müzisyen yetişti. Oldukça sosyal bir insandır Baran. Çevresiyle pek sorun yaşamadığı, varsa eğer bir sorun, mahkemeye gitmek yerine dostlarıyla hal ettiği çok anlatılır. İki eşi olduğu halde, iki eşi ve on çocuğu bir arada tutabilen, biz çocuklarıyla oturup dertleşen bir babaydı. Yaşadığı zorlukları çocuklarıyla da paylaşır, küçük görevler verip onları da çalışmalarına ortak ederdi. Okumanın önemini ve her dilin bir insan olduğunu, dilin yaşatılmasının çok önemli olduğunu vurgulardı. Eşi Besê de (Annem) çok ağıt söylerdi. (Yakılarak öldürülen yirmi dört canın üzerine yakılmış ağıdı, babamın çaldığı keman eşliğinde söylediğini hatırlarım.)

Sekesur

Bira Azîz tu çawuş e şîrket e
Tu dermekev daira hukmat e
Ev zaliman te dinivisine
Bira te li vê mala bav u xal e...

Bira erdê xanê hindik e,
Min tê de ajot qefleyek fidan u dendik e

Min nezanî va zaliman a tèn
Bi kok û rîçikan va hil dikin

Hozat kîlamî

Dayê narim Xozatê Hundirê min ditirse
Saxiroxlî kafir e bavo li min, min dikuje

Derê hepisxanê babo wi dayê li min vekirin
Li ser min bekesi li min babo kilît û zirze kirin
Qehreman ağa, li min derdo rica Ali kekan
qebul nekirin
were li minê babo li minê daye...

Na ser Xozatê dayê hewrên tarî
Tav li tavê nasekine dibare tav li tavê
Keseke tune ku xeberê bide qîza Suroxli
Destê zarûyên xwa bigre here mala bavê

Axzonig ağıdında ise Cemşî ve Memed Ali Ağa'nın,
devletten söz aldıklarını, kendilerine dokunulmayaca-
ğına inandıkları için tarafsız kaldıklarını, hata ettiklerini
anlatılır. Hozat bölgesinin önce tarafsızlaştırıldığını ama
en sonunda onların da katledildikleri vurgulanır.

Axzonig a Wesaye

Axzunig kowo vêsayî yo wi lemin
No çi miz û duman o wayî lemine biko
Cemşî Axayî be Memed Ali Axayî re
Binê sungiyan de mîlqî danê wayî lemin lemin!
De wayî wayî wayî, lemin lemin wayî !..

Cemşî vano To dima yeno niyade
No çiko ma sero voreno lemin wayî
Koyê Axzunige miz û dumano
Na hukmatê tereşî rê itivar nêbeno lemin wayî!
De wayî wayî, lemin wayî!

Mezrek a Seyidan

14 Ağustos 1938'de köye gelen askerlerin
Seyid Turabi Baran ve Seyid Hasan Canan
ailesinden topladıkları 24 kişi, elleri kolları
tellerle bağlanarak Sekesur denen yerleşim
alanına getirilir. Bu insanlar, kasaturalarla delik
deşik edildikten sonra bir samanlıkta benzin
dökülüp yakılır. Mahmut Baran kîlamında bu
acıyı şöyle dile getirir:

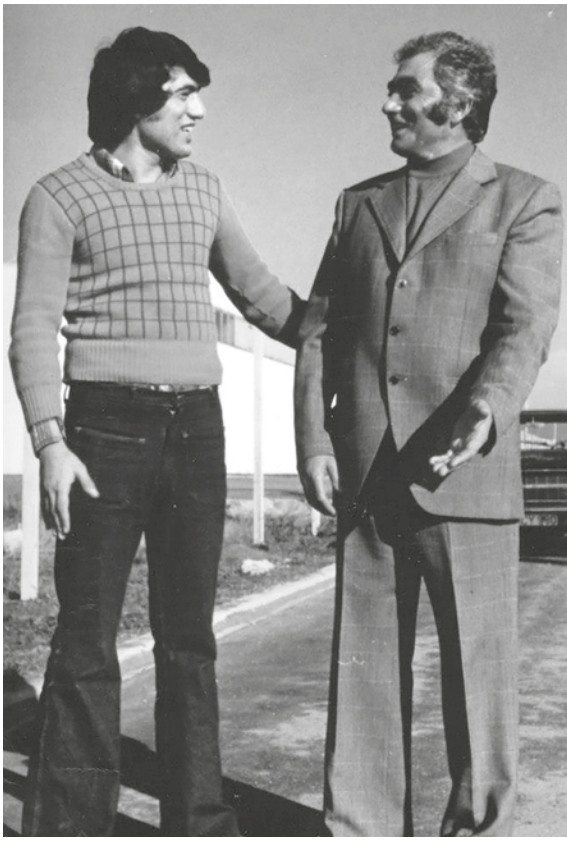
Mezrêk a Seyidana way pepo pepo
way lemin bi çekerî
Bejna biraye mî henîkî rîndo têlêka mina na îpegi
Wakîlaminê ez mirena wi wî.
Mîra ta biya deste kitabane mine Ecemi dana kami
Şîma na deste kitabane mine Ecemi dana kami

Mezrêk a Seyidana wiy pepo pepo
way lemine bi Zembule
Bejna birayê mî hênî kî rîndo têlêka mina na Tembure
Da bîra wezo çîmanre korbi wiy lemin bîra
Dorme çîmanre biraye mîda sono kepega na sabune

Mezrêk a Seyidana way lemine bîra
way lemine bî kemerî
Bîraye mî wano cîlamî bere yolaxa na teberî

- 01- Xezal Xezal
- 02- Tew Lê Tew Lê
- 03- Narim Xozatê
- 04- Ax Zonig (dimilî)
- 05- Dayê Sebîrkerî (dimilî)
- 06- Derdo Derdo
- 07- Rabe Rabe
- 08- Ştenbol (dimilî)
- 09- Hoy Lê Lê...
- 10- Axdat (dimilî)

▲ Ali Baran, Mahmut Baran - 1974.

*Na kıla minê dinya gevriki zaf şirina wiy lemin
Ez be teyna teyi sebikeri, Ez di teyna sebikeri*

Dağ taş bu acıyı yaşamasin!

1964 yılında sanatçı olarak Ankara TRT'de bir müzik programında misafir konuk olarak katılan Mahmut Baran'a, Türkçesi iyi olmadığı için, "Senin diksiyonun kötü. Türkçe öğrenmen lazım" denir. Ama o "Ben dilimle söylemek isterim" der ve oradan ayrılır. Bir yıl sonra, 1965'te, Almanya'ya işçi olarak çalışmaya gider. Hayatının bir dönemini oluşturan gurbet yıllarının kılamlarını da Almanya'da yine anadiliyle yapar. Almanya'dan izine gelen gurbetçi Dersimliler getirdikleri bant teyplerde genellikle Mahmut Baran'ın kayıtlarını çalıp kopyalayıp çoğaltırlardı. Böylece Baran'ın sesi Dersim sınırlarını aşmış; Almanya, Fransa, Hollanda'dan Türkiye'nin çeşitli bölgelerine ulaşmıştı.

Mahmut Baran bu dönemde akrabalarıyla birlikte büyük bir acı yaşar. Oğlu İstanbul'da

asker olan amcazadeleri, onun ölüsünü dahi alamaz. Yaşadığı bu büyük acıyı Baran söze döker ve 'ciğer' (oğul) acısının zor olduğunu, Allah'tan böyle bir acıyı dağa taş vermeme-sini diler:

*Daye estenbolo way lemine İstenbol o
Tayine re na gol o tayinre waye na çol o
Piye kokim vano; ez şiyoy xestexane Heyder Paşayi
Mi te de niya da ke cile cigere mi tip u tol o
Ez pey ser vejiya teber wax biko oy oy*

...
*De urze urze cigere mi urze
Welate xeribe weşaye de ti sere xo we dare
Piye xoye kokimi re weşiyane xo biye oy oy biko biko
Xebere de piye kokimi, vane"lace te zeweciyo
To sera ciya beno be hesa cigera xo xo dest ra ci de
wax lemine*

1975 yılına kadar Almanya'da işçi olarak çalışan Baran, aynı yılın yaz aylarında ülkeye izne gelir. Keban baraj gölünde arkadaşlarıyla eğlenirken, kalp krizi geçirir ve hayatını kaybeder. Sağlığında dostlarının, sevdiklerinin teyplerine kılam söyleyen Baran'ın ses kayıtları, stranları, ağıtları, beyitleri birçok Dersimlinin evinde, değerli bir hazine gibi hâlen saklanıyor. Dersim'in bu değerli hazinesini geleceğe taşımak ve daha derli toplu bir arşiv oluşturmak için bütün bu kayıtları bir araya getirmeye çalıştık. 1985 'te Almanya'da, Hunerkom bünyesinde, 'Derdo Derdo' adlı ilk albümünü çıkardık. Aynı albüm, 2001'de KOM müzik tarafından Türkiye'de çıkarıldı.

Ölümünden 35 yıl sonra, 2010 yılında, Dersim Hozat Bargênî köyünde anısına yapılan anıt mezarın açılışında ilk kez bir anma etkinliği yapıldı. Dersim halk ozanı Mahmut Baran bir kez daha halkı ile buluştu ve yeniden kendi topraklarından yükselen bu ses hiç susmayacak...

Bizler geçmişimizin acılarını, sevinçlerini Mahmut Baran ve diğer ozanlarımızın o yürek dağlayan kılamlarından öğrendik.

Mahmut Baran gibi ozanlar tarihsel değerlerimizdir. O değerlere sahip çıkmak lazım. Bu da ozanlarımızı, kılamlarımızı, türkülerimizi genç kuşaklarla buluşturmaktan geçer herhalde... ↪

Aslanan insan-ı kâmil'e yolculuğumuzdur

43 yıl önce Temmuz başında, Keban Barajı gölünde kaybettiğim güzel dostum, hocam, mamostem, babam...

Dersim yangınına, sürgüne dayanan kalbin Keban suyuna yenik düştü. Daha 53'ünde, en verimli çağında sen Hak'ka yürümüş, bizse vurgun yemiştik. Sevgili annen Besê gözünden olmuş, ve ben, daha iki yıllık arkadaşın, hayranın, şaşırıp kalmıştım. Ardından bıraktığın sedan, sevdan, rengin, sevgin, dilin, inancın ve duruşunla yaşıyorum.

Seni unutmak ne mümkün baba ozanı. Senin bülbül avazın aşık olmayanları aşık ederdi... Sesini duyanlar çakılır kalırdı, senin olduğun düğünlerde davul zurna susardı, çift süren çiftçi, ayran yayan köylü kadın... işini bırakır kulak kesilirdi.

1973'te Almanya'ya, yanına geldiğimde, daha 18'indeydim ve seni o çağlarda tanımaya başlamıştım. Seni tanıırken, kimliğimi, dilimi, insan-ı kamil olmayı da öğreniyormuşum meğer.

Yıllar geçtikçe sana yürüdüm, özüksedim, kendimi sende buldum. Hep gözetledim; gurbetçiler etrafında toplanırdı ve sen onlara cümbüşünle Xezal Xezal, Derê Biweso' yu, kemanınla Xerib Xerib'i, temburunla Aşkın Divanesi'ni, kavalınla Rabe Rabe'yi söylerdin... Hele o kemanınla Narim Xozatê ağıdı... Dersim terteleşi canlanır, gözyaşı sel olurdu.

Almanya'da kaldığın 10 yıl içinde hep Dersim'i yaşattın, yaşadın. Berlin'den, Köln'den teyibini alıp gelen vardı; onları kırmaz, saatlerce üç dilden söylerdin de kayıtlar yapılırdı. O ne aşkı, ne sevdayı öyle... Ben hep hizmet ederdim sizlere ama kulağım, yüreğim sendeydi, pür dikkat dinlerdim. Sürekli sesini kaydetmeye başlamıştım ben de. Şükür ki, kılam okuma aşkını sevdasını bana da bulaştırmışsın.

Kılam söyledim diye 20 yıl sürgün yaşadım. Başım gözüm üstüne... Senin ağıtlarını beş kıtada söyledim. Bu dünyadan bir Mahmut Baran geçti, bilinsin istedim.

Sevgili Mamostem, emin ol ki elimde geleni yapmaya çalıştım, çalışıyorum. Bu sana verdiğim sözdür. Bana geçen hakkını helal etmektir derdim.

3 Temmuz 1975'te yitirince seni, tam bir boşluğa düştüm; 8 ay sigara içtim, hastalandım, yataklara düştüm. Sonra, 1976'da, Hozat'ta bir sahnede buldum kendimi ve ilk okuduğum kılam, senin kemanınla söylediğin Babikê oldu. İlacım kılam söylemekti, anlamıştım artık.

Sevgili hocam, senin avazın Dersim'de yankılanıyor hâlâ. Sadece Dersim mi? Rojava'da, Rojhilat'ta, Bakur'da Mahmut Baran'ın bir "Dersim Dengbej klasiği" olduğu biliniyor artık. Bak, Alman müzik grubu Morgen Land da Tew lê Tew Lê'ni söylüyor.

Şimdilik sana yazacaklarım bunlar. Ha bu arada, sana atfen hazırladığım (ki senin eserlerinin de yer aldığı) notalı kitabım yakında çıkacak; Kürt çocukları senin kılamlarını da nota ve text ile öğrenip okusun diye... Belgeselini hâlâ tam olarak yapamadım ama o da olacak.

Bugün senin sesine aşına dostlarımızın çıkardığı dilop dergisinden seni anlatan bir yazı istendiğinde çok duygulandım, gözlerim yaşardı. Hiç bir şey boşa gitmiyor ustam.

Aslanan sevdamızın, insan-ı kâmile yolculuğumuzun devamıdır, gerisi teferruat...

Seni çok özleyen oğlun, Ali Baran